

Guido MICHELINI

Parmos universitetas

DAUKŠOS KATEKIZMO ŠALTINIŲ KLAUSIMAI*

Savo monografijoje apie Mikalojų Daukšą Lebedys teigia, kad „J. Ledesmos katekizmas išverstas į lietuvių kalbą ne iš ispaniško originalo, bet, kaip pažymėta tituli-niame puslapyje, iš lenkų kalbos“¹. Mintį apie ispaniško originalo buvimą Lebedžiui galėjo įkvėpti tas faktas, kad katekizmo autorius J. Ledesma (1524–1575)² buvo ispanas. Tačiau lietuvių mokslininko neatsižvelgta į tai, kad Ledesma tėvynėje praleido tik dalį savo gyvenimo: baigęs Leveno universitetą, apie 1557 m. jis persikelia į Romą, kur gyveno iki mirties. Turint galvoje dar tai, kad Ledesma priklausė Jėzuitų ordinui, galima spėti jį puikiai mokėjus lotynų ir italų kalbas, taigi katekizmo originalas nebūtinai turėjo būti parašytas ispaniškai: tai galėjo būti itališkas lenkų vertėjo panaudotas šaltinis arba koks nežinomas lotyniškas tekstas. Bet spėliojimai tik ir lieka spėliojimai, kol jų negalima patvirtinti konkrečiais duomenimis.

Iš neseniai Italijoje išėjusio straipsnio apie Ledesmą³ sužinoję, kad italų kalba išleisti du skirtingi jo katekizmai (*Dottrina Christiana Breve* ir kiek išplėstas šios knygos variantas *Dottrina Christiana*), užsisakiau abiejų tekstų mikrofilmus⁴. Detalus jų lyginimas su lietuviško vertimo lenkišku šaltiniu leido visiškai aiškiai nustatyti, kad verčiant į lenkų kalbą naudotasi išplėstu variantu *Dottrina Christiana*. Knyga pirmą kartą greičiausiai buvo išleista 1573 m., kada išėjo ir Ledesmos vadovėlis apie katekizmo dėstymą⁵. Tačiau iš šio leidimo neliko jokio egzemplioriaus, ir su veikalu gali-

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą tarptautinėje konferencijoje „Mikalojus Daukša ir jo laiko kultūros kontekstas“ (Vilnius, 1999 10 21–22).

¹ Plg. J. Lebedys, Mikalojus Daukša, Vilnius, 1963, 204.

² Lebedžio (ten pat, 203) pateiktos datos 1522–1570 nėra tikslios.

³ Plg. G. Aranci, Le „Dottrine“ di Giacomo Ledesma S. J. (1524–1575), – *Salesianum*, 53, 1991, 315–382.

⁴ *Dottrina Christiana breve per insegnare in pochi giorni, et per interrogazioni à modo di Dialogo, fra il Maestro e Discepolo*, Firenze, 1587 (Florencijos nacionalinės bibliotekos egzempliorius, signatūra Pal 15.E.8.171); *Dottrina Christiana, a modo di dialogo del Maestro, et Discepolo, per insegnare alli Fanciulli*, Milano, 1576 (Milano Breros bibliotekos egzempliorius, signatūra Musica B 39 (2)). Perrašytas pastarosios knygos tekstas pateikiamas kaip priedas straipsnio: G. Micheli, Itališkas Ledesmos katekizmas „Dottrina Christiana“: Daukšos panaudoto lenkiško teksto šaltinis, – Lietuvių kalbotyros klausimai, XLIII (spausdinama).

⁵ *Modo per insegnar la Dottrina Christiana*, Roma, A. Blado. Vienas egzempliorius saugomas Milano Breros bibliotekoje (signatūra: Musica B 39 (1)).

ma susipažinti tiktai pagal 1576 m. leidimą⁶, kuriame neužsimenama, kad itališkas tekstas būtų vertimas iš kitos kalbos. Kadangi nerasta jokios XVI a. ispaniškos ar lotyniškos Ledesmos knygos, kurią būtų galima laikyti pirmuoju aptariamo katekizmo variantu, o 1596 m. išleistas kataloniškas tekstas⁷ pristatomas kaip vertimas iš italų kalbos, yra visai įtikinamas dalykas, kad jau 16 metų Romoje gyvenantis ispanas Ledesma išplėstą katekizmo variantą parašė itališkai.

Lyginant lenkišką knygą⁸ su itališku 1576 m. leidimu ir minėtuoju 1596 m. vertimu į katalonų kalbą, lengva pastebėti abiem vertimams būdingus nutolimus nuo originalo: retsykais tie patys originalo sakiniai prašokti tiek lenkiškame, tiek kataloniškame tekste, o keli šiuose vertimuose vartojami trumpi skyrių pavadinimai (pvz.: *Wykład Paćierzá*⁹ ≈ *Declaracio del Pater noster*; *Krotki wykład Sákrámentow*¹⁰ ≈ *Declaracio dels set Sagraments*) neturi atitikmens originale. Minėti reiškiniai leidžia manyti, kad aptariamų vertimų autoriai greičiausiai panaudojo mums nežinomą itališką leidimą arba Jėzuitų vadovybės patvirtintą pagerintą 1576 m. leidimo perrašymą, nors netrūksta ir tokių atvejų (ypač katekizmo pabaigoje), kai nuo 1576 m. leidimo skiriasi lenkiškas, bet ne kataloniškas vertimas.

Lyginimas su itališkuoju 1576 m. leidimu ir vertimu į katalonų kalbą leidžia taip pat pastebėti, kad Ledesmos katekizmo tekstas sudaro tik pirmąją lenkiškos knygos dalį, nes *Krotki obyczay spowiedzi* (> *Trumpas Budas Pasisákimo/ arba išpažinimo Nūdemiui*) remiasi kitais šaltiniais, kurių ieškojimas bus ateities darbas.

Lyginant lietuvišką tekstą su itališku 1576 m. originalu ir lenkišku jo vertimu, galima įsitikinti, kad tik pastarasis buvo Daukšos vertimo šaltinis. Iš tikrųjų tas išskirtinis atvejis (žr. p. 95, eil. 8–21, nuo Mo. *Yra tikras Dievas ir tikras žmógus* iki M. *O Christis kaip išguldžes*), kai lietuviškas vertimas nutolsta nuo lenkiško šaltinio, o sutampa su itališkuoju, nieko nereiškia, nes neatmestina galimybė, kad Daukšos panaudotoje knygoje (ar jos rankraštinėje kopijoje) buvo prirašytos lenkiškame vertime prašoktos eilutės. Ypač reikšmingi gana dažni atvejai, kai lietuviško vertimo eilutės neturi atitikmens nei lenkiškame šaltinyje, nei itališkame originale¹¹: plg. p. 91 (nuo eil. 17), p. 93 (iki eil. 9), p. 97 (eil. 8 ir 13–14), p. 99 (eil. 1–10), p. 115 (eil. 8–10), p. 125 (nuo eil. 10), visas p. 127, p. 129 (iki eil. 14), p. 131 (nuo eil. 6), p. 133 (iki eil. 16), p. 135 (nuo eil. 13), p. 137 (iki eil. 5), p. 139 (nuo eil. 14), p. 141 (iki eil. 16), p. 145 (eil. 12–19), p. 147 (eil. 10–16), p. 149 (nuo eil. 15), p. 151 (iki eil. 14), p. 163

⁶ Plg. 4 išnašą.

⁷ *Doctrina Christiana a manera de dialogo entre lo Mestre, y lo Dexeble*, Barcelona, J. Cendrat. Knyga perrašyta 3 išnašoje minėtame Arancio straipsnyje (p. 341 t.).

⁸ Pasinaudota leidimu: Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas, parengė V. Jakštienė ir J. Palionis, Vilnius, 1995. Pagal jį čia pateikiamos citatos tiek iš lenkiško teksto, tiek iš lietuviško jo vertimo.

⁹ P. 488, eil. 18.

¹⁰ P. 521, eil. 11–12.

¹¹ Dėl aptariamų reiškinių plg. J. L e b e d y s, *Min. veik.*, 207–209.

(eil. 13–16), p. 175 (eil. 2–7 ir nuo eil. 16), p. 177 (iki eil. 7), p. 183 (nuo eil. 10), p. 185 (iki eil. 15), p. 193 (eil. 2–8 ir nuo eil. 13), p. 195 (iki eil. 7), p. 201 (eil. 21), visas p. 203, p. 223 (nuo eil. 19), p. 225 (iki eil. 8), p. 229 (eil. 5), p. 239 (eil. 4–5 ir 15–16), p. 243 (eil. 2–3 ir 14–16). Šitie reiškiniai leidžia teigti, kad Daukšos nutoliniai nuo mums žinomo lenkiško teksto nepriklauso nuo itališko originalo. Tikimybė, kad dalis tų perdirbimų galėjo būti sąlygoti Daukšai lengvai prieinamų Kanizijaus veikalų *Catechismus Catholicus iuventuti formandae* ir *Institutiones Christianae pietatis seu parvus catechismus Catholicorum* atkrinta, nes tyrinėjimai, kai ėmiausi lyginti Ledemos knygos lietuvišką vertimą su šiais tuomet populiariais katalikų Bažnyčios katekizmais, nedavė jokių rezultatų. Visai įmanoma ir tokia galimybė, kad Daukšos panaudotas lenkiškas šaltinis skyrėsi nuo iki mūsų dienų išlikusio leidimo, bet norint tai pagrįsti reikėtų naujų duomenų, kurių vargu ar beatsiras.